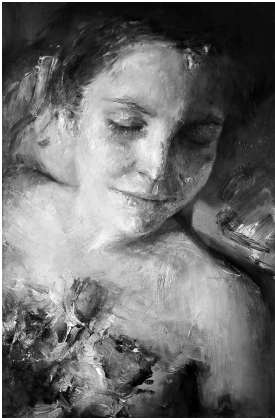

PAPP GÁBOR

HÁZASTÁRSI ÖRÖK SZERELEM

Nádasdy Tamás és Kanizsai Orsolya levelezése

Akora újkori Magyarország szerelmi kultúrájáról legfeljebb töredékes ismereteink vannak, amelynek elsődleges oka az írásbeliség akkori állapotában rejlik. A latin nyelvű humanista alkalmi költészet témája főképpen a barátság, a mecénás, valamint az uralkodók és a rangban magasabban levő dicsérete volt, illetve a verselők a vallásos líra műfajait művelték. Irodalmi alkotásokra így alig tudunk visszanyúlni – a magyar nyelvű szerelmi költészet úttörője, Balassi Bálint a 16. század utolsó negyedében nyitotta meg a magyar líra tárházát.

Az írásbeliség nagyarányú elterjedése a század végén indult meg, ekkora vált az állami irányítás, a közigazgatási és gazdasági érintkezés elengedhetetlen feltételévé. A központi kancelláriákon kívül megsokasodott a hivatalok és kamarák száma, aminek következtében 16. század végén ugrásszerűen megnőtt az írni-olvasni tudók iránti igény. A század harmadától-közepétől kiépülő protestáns iskolarendszer eleget is tudott tenni ennek az igénynek – a 17. század elejére ugrásszerűen megnőtt az írni tudók száma.

A 16. század derekáig az írásbeliség jobbára a főnemesség sajátja volt – ám míg a főrangú férfiak körében nemcsak általános, hanem megkövetelt is volt az írni tudás, ez a jártasság még a főnemes családok asszonyai között is ritkaságszámba ment.

Ha az elmondott körülményekhez hozzátesszük, hogy a kora újkori Magyarország tárgyi emlékeivel, így az írásos dokumentumai-

„Szerelmes Orsikám...”
„Szerelmes uram...”

val igen mostohán bánt el az idő, valóban nagyon keveset tudhatunk az akkori férfi-nő kapcsolatok stílusáról. Ezért is tulajdoníthatunk kiemelkedő kultúrtörténeti jelentőséget Nádasdy Tamás és felesége, Kanizsai Orsolya levelezésének.

Levélváltásuk fennmaradása is a magyar történelem egyik szomorú eseményéhez kötődik. A Wesselényi-összeesküvésben való részvételért kivégzett Nádasdy III. Ferenc (1623–1671) elkobzott családi levéltára nagyobb részét a magyar kamara levéltárába (a későbbi Országos Levéltárba), kisebbik részében a bécsi udvari levéltárba került. Történetünk hőse, Nádasdy Tamás a bakó elé hurcolt utód dédapja volt.

Páratlan pályáiv

■ A Nádasdyak kiemelkedő példái voltak a feltörekvő, a humanista értékrendtől megérintett nemesi családoknak – ne feledjük, a később olyan nagy arisztokratára famíliák, mint az Esterházyak vagy a Batthyányok is ugyanekkor, a 16. században emelkedtek föl az ország tekintélyes birtokosai közé.

Az 1498-ban született Nádasdy Tamást apja – Nádasdy I. Ferenc – korán kemény tanulásra fogta, az otthoni nevelőkkel töltött évek után Grazba küldte, hogy a német nyelv tökéletes elsajátítása után Bécsben tanuljon, majd Itáliába ment – előbb Bolognába, majd Rómába –, s ott jogi ismereteket, de mindenképp széles humanista műveltséget szerzett. A kitűnő képességekhez szerencse is járult. Egyik római tanárát, Vio bíborost a pápa 1523-ban Magyarországra küldte, s ő tanítványát vette maga mellé tolmácsnak. A pápai legátus minden jelentős magyarországi politikai tényezővel találkozott és tárgyalt, s mellette Nádasdy alaposan beletanult a diplomácia mesterségébe.

A bíboros annyira bizalmába fogadta, hogy melegen beajánlotta a királynak, s II. Lajos 1524-ben maga mellé vette titkárnak. Az udvarban hamar megkedvelte magát, pártfogásába vette mások között Szalkai László, akkor váci püspök, a későbbi esztergomi érsek, s kedvelte Mária királyné is.

A király a zalavári apátság kormányzójává nevezte ki, majd diplomáciai tapasztalatait hasznosítandó két hónappal a mohácsi tragédia előtt Speyerbe küldte, hogy a birodalmi gyűlésen Habsburg Ferdinándtól pénzt és katonát szerezzen a török támadás megállítására. Ott is jó benyomást keltett, de üres kézzel tért haza – immár a csatavesztés után. Számára nem volt kétséges, hogy a Pozsonyba menekült Mária királynővel és barátjaival, patrónusaival együtt Habsburg Ferdinánd vagy Szapolyai oldalára álljon – s igen hamar a Habsburg-tábor egyik legeredményesebb szervezője, voltaképpen Mária jobbkeze és első számú politikai bizalmasa lett. Mária őt küldi ki Bécsbe Ferdinánd öccséhez azzal a céllal, hogy Nádasdyn keresztül készítse föl szövetségesek megszerzésére.

Az ellentábor november 10-én Szapolyait megválasztotta királynak, mire Ferdinánd hívei december 15-re hívtak össze országgyűlést, amely kimondta I. János király eltávolítását, és Ferdinándot választotta meg uralkodónak. Ezek után mindkét király a maga táborának erősítésére igyekezett megnyerni az ország jelentősebb birtokosait – a közismerten ügyes taktikus Nádasdy a fél országgal levelezésben állt, s sikert sikerre halmozott. Olyan tekintélyes nagyurakat nyert meg Ferdinánd számára, mint Török Bálintot, Móré Lászlót vagy Perényi Pétert. Ferdinánd talán még jobban értékelte, hogy Nádasdy néhány barátjával a várral együtt megszerezte számára a Pozsonyban őrzött királyi kincseket. Ekkorra szá-

mos kisebb és közepes méretű adománybirtok révén már az ország vagyonosabb nemesei közé tartozott.

Amikor Ferdinánd megindította hadjáratát János király ellen, Nádasdy vezette az előhadakat, s egy sor vár elfoglalása után ő vonult be a védősereg nélkül hagyott Budára. Ferdinánd Buda birtoklását azonnal ki is használta, ismét országgyűlést hívott össze oda, amelynek megerősítő szavazása után 1527 novemberében megkoronáztatta magát.

1527-ben indult meg Ferdinánd hadjárata I. János ellen, Nádasdy vezette az előhadat, katonái élén ő foglalta el Győrt, Tatát, Esztergomot, Visegrádot, majd bevonult az üresen hagyott Buda várába is, ahol Ferdinánd kinevezte a budai vár kapitányának. Miután Ferdinándot a Budára összehívott országgyűlés megerősítette, november 3-án Székesfehérvárott hivatalosan is királlyá koronázták.

János király ellentámadása 1528 őszen indult meg, és 1529 szeptemberében elfoglalta Budát, s Nádasdy is fogságba esett. Ekkor figyelt föl rá Lodovico Gritti – ebben nyilván közrejátszott Nádasdy olasztudása is –, aki először Szulejmán kegyeltje és legfőbb magyarországi megbízottja volt, majd rávette a szultánt, hogy János támogassa. Gritti javaslatára János a várkapitányt szolgálatába fogadta, de előbb Nádasdy elérte, hogy Ferdinánd föloldja hűségesküje alól. Nemskára ismét Budát védte, ezúttal Ferdinánd hadai ellen, s a siker után a jutalom sem maradt el, Fogaras és Huszt volt a királyi ajándék.

Gritti, aki az országban fondorlataival már meglehetősen nagy pártot szerzett, egyre nagyobb befolyásra tett szert, s 1530-ban I. János Magyarország kormányzójává tette, s királyi tanácsossá, főkincstartóvá és még egri püspökké is kinevezte. Ezzel együtt Nádasdy hatalma is tovább ívelt, Gritti távollétében helyettesként ő lett az ország kormányzója.

Nádasdy is fölismerte, hogy a királyharc aligha fog hamar elülni, ugyanis egyik uralkodó sem volt elég erős a másik legyűréséhez; a főurak számára az adott erőviszonyoktól és birtokérdekektől függően akár a többszöri pártváltások szinte természetesen lettek. Ennek tudatában 1531 őszen Nádasdy, Sulyok György pécsi püspök, Sulyok Balázs, Török Bálint és Majláth István szövetséget kötöttek, hogy a pártváltoztatásokat követő támadások során kiállnak egymás mellett.

Ennek az egyezségnek is része volt abban, hogy Nádasdy kellő támogatást kapjon készülő házasságához az akkor mindössze tízesztendő Kanizsai Orsolyával, aki az ország egyik leghatalmasabb vagyonának várományosa volt. Korántsem melleleg már jócskán elérkezett a házasság ideje, a főúr már túl volt a harmincon. 1532-ben Nádasdy elérte János királynál, hogy a férfiágon kihalt Kanizsai család egyetlen egyenes ági leszármazottját fiúsítsák, azaz Orsolya ne csak az úgynevezett leánynegyedet, hanem a teljes Kanizsai-örökséget megkapja. Az 1533-as oklevélben a király az örökség egészébe iktatta Kanizsai Orsolyát és Nádasdy Tamást.

A Kanizsai-birtokok főképpen az ország nyugati, Ferdinánd uralma alatti részében terültek el, így Nádasdy számára elkerülhetetlen volt a Ferdinánddal való jó viszony, s ehhez I. János is hozzájárulását adta. Ferdinánd jó néven vette a visszatérést, 1534 augusztusában ő is fiúsította Orsolyát, azaz legitimálta a teljes Kanizsai-vagyon öröklését. Abban is megállapodtak, hogy csak abban az esetben kell fegyvert fognia I. János ellen, ha a hadakat maga Ferdinánd vezeti. Eközben Nádasdy megőrizte jó kapcsolatát János királlyal is, ugyanis húga, Nádasdy Anna Majláth Istvánhoz ment feleségül, Majláth pedig a király egyik legfőbb bi-

zalmasa és nem mellesleg erdélyi vajda lett – Nádasdy leveleiben szinte soha nem feledkezett meg üdvözölni „vajdáné asszonyomat”, azaz szeretett hűgát.

A frigy 1535-ben kötött meg – Kanizsai Orsolya ekkor 14 éves volt, s ez az életkor a házasodásra akkoriban nem ment ritkaságszámba; Nádasdy Tamás 37 – ő már kifejezetten koros vőlegénynek számított.

Ferdinánd a megtért Nádasdyt királyi tanácsossá, valamint tárnokmesterré, Horvátország és Szlavónia bánjává, Vas vármegye főispánjává nevezte ki – e címeivel ő lett az ország harmadik legmagasabb méltósága.

1540-ben meghalt I. János király, de az ellenségeskedés nem csendesedett. Nádasdy egyszerre harcolt délen a Horvátországba betörő török csapatokkal és az özvegy, Izabella királyné híveivel. 1542-ben Ferdinánd országbíróvá nevezte ki, valamint megkapta az országos főkapitány tisztét is, s ő lett Ferdinánd első számú hazai és külföldi diplomatája – rá várt az a feladat, hogy Izabellát lemondassa a kisgyermek János Zsigmondnak fönntartott trónigényéről.

Hadvezéri tettei is többé-kevésbé sikeresek voltak, de igazán nagy a politikai befolyása volt: bár Ferdinánd vonakodott betöltetni a nádori tiszteket, a főurak nyomásának nem állhatott ellen, 1554-ben a pozsonyi országgyűlésen nagy többséggel Nádasdy Tamást választották meg nádornak, azaz a király távollétében ő a helytartó, a haderő főparancsnoka és a főbíró.

Legnagyobb haditettét 1556-ban érte el, amikor ő vezette a magyar seregeket Szigetvár fölmentésére. A török túlerő miatt Nádasdy a közeli Babócsát kezdte ostromolni, s ezért a török had kénytelen volt felhagyni Szigetvár ostromával. A Babócsa közelében lezajlott ütközetben Nádasdy visszavonulást színellett, majd legyőzte a budai pasát, aki ezután már lemondott Szigetvár újbóli ostromáról.

Érdekházasság szerelemmel

■ A Kanizsai család a források szerint az Ostffy nemzetségből származik – a kapuvári járáshoz tartozó Oslai község neve viseli a család nevét. Osl Lőrinc I. Károlytól kapta Kanizsa várát; innen a família új neve. Nagy Lajos alatt Kanizsai István hatalmas birtokokat kapott, s a család több tagja különféle vármegyék főispánja lett, Kanizsai János pedig a 15. század elején esztergomi érseki és prímási rangot szerzett.

Az egykor népes nemzetség a 16. század elejére annyira megfogyatkozott, hogy egyetlen családfője maradt, Orsolya apja, Kanizsai VI. János, Vas megye főispánja, az ország legnagyobb földbirtokosa.

A család első számú rezidenciája Sárvár volt, második gyermekként Orsolya is ott született 1521-ben. Az apa nem sokkal leánya születése után meghalt, és az édesanya csak pár évvel élte túl férjét, 1528-ban hunyt el. Fiúgyermekük, Orsolya bátyja, Kanizsai Ferenc 1532-ben halt meg. Ezután döntött el a frigy – a közvetítő valószínűleg Thurzó Elek országbíró volt –, s még abban az évben megtartották az eljegyzést. A jövőbeli após, Nádasdy Ferenc nyomban be is költözött Sárvárra, hogy gondját viselje a domíniumnak.

A házasságot Hódmezővásárhelyen kötötték meg 1435 elején – Kanizsai Orsolya még csak 14. évében járt –, s a pár visszaköltözött Sárvárra; házasságuk alatt ez is maradt fő otthonuk – már amennyi időt Nádasdy hitvese mellett tölthetett.

A frigy minden kétséget kizáróan érdekházasság volt, ám ebből fogant meg kultúrtörténetünk első dokumentált szerelmi kapcsolata. Levelezésük ugyanis az akkori feltételezett érintkezési normákat figyelembe véve sűrű tartó mély érzelmekről tanúskodik.

A levelezés 1536 végén kezdődik, s a szövegelemzésből kitűnik, hogy a sokat utazó, hosszú időt távol töltő Nádasdy tanította meg írni hitvesét. Orsolya nyelvhasználatára és helyesírására erősen hasonlatos férjével.

Első levelét Orsolya 1536. december 5-i keltezéssel még latinul, idegen kézírással küldte párjának, de a következőkben csak olyankor írta mással a levelet, ha sürgősen kellett közölnie valamit, vagy beteg volt. Forráskiadványunkban Nádasdy utolsó levelét 1561. november 13-án írta, Kanizsai Orsolya pedig 1562. április 11-én a magáét. Nem egészen két hónappal a nádor halála előtt. Nádasdy Tamás hatvannégy évesen, 1562. június 2-án betegágyban halt meg Egerváron. Nem adatott meg neki, hogy saját otthonában hunyja le örökre a szemét. A több mint negyedszázad alatt fölgyülemlett vaskos levélköteg minden egyes darabja két mély érzésű ember élethosszig tartó szerelmének tanúbizonysága.

Nádasdy Tamás és Kanizsi Orsolya egyetlen gyermeke húszévi házasság után, 1555-ben született meg. A leveleikben aggódó szeretettel sűrűn említett Ferkóból lett Nádasdy II. Ferenc (meghalt 1604-ben), a törökverő hadvezér, az „erős fekete bég”.

Kanizsai Orsolya kilenc évvel élte túl szerelmét, 1571 tavaszán halt meg. De előtte mindent elrendezett fia jövőjére. Bécsbe küldte tanulni, bevezettette a királyi udvarba, a császár, Miksa is figyelte fejlődését, szinte az uralkodói család tagjának tekintették. És Orsolya asszony választott feleséget is fiának: a „csejtej szörnyként” elhíresült Báthori Erzsébet grófnőt...

„Szerelmes Orsikám..., Szerelmes uram...”

■ A fenti megszólítás szinte állandó volt levelezésükben, és a közlendők is tele voltak aggódó és szeretetteljes sorokkal. A leveleken persze érződik, hogy saját kezűleg írták-e, vagy írásták. Ha más írta, akkor jóval több a formális elem, szemben a bizalmas hangvétellő saját írásokkal. Ez utóbbiakban tegezik egymást – „az te Kegyelmed Orsikája”, máskor „Orsolája” a búcsúszó. Nádasdy gyakran kedélyes bizalmassággal fejezi ki szerelmét: „szerelmes leányókám”-nak, „szerelmes fiókásom”-nak szólítja, magát pedig úgy írja alá, mint „az a te villámkovácsod”, „az a te ősz kányád”, „az a te tarkód”, „az a te vén heréld basád”.

Íme néhány sor egy Nádasdy-leveléből

Szerelmes Orsikám, akár tűrjem s akár tagadjam, de bizon igen szorgalmatos és félelmes vagyok, hogy nincs jól dolgod, mert sok napja immár, hogy semmit nem írál. Istenért kérlek, írd meg, hogy mint vagy, mert jóllehet nehéz az te nyavalyád, de ha valami nyavalyád vagyon, kinnebb, hogy értsem. Én egészségbe vagyok, de jobb felől, mind alól-felül fájnak az fogaim, de azért görzölök vélek. Isten tartson meg mind vajdáné asszonyommal

Az te Nádazsdyd etc.

Egyenesen megindítóak, ahogy az 52 éves Nádasdy türelmetlen önmarcangolással mondja el, miért nem tudott az ígért időben hazarohanni szerelmetes hitveséhez.

Szerelmes Orsikám. Kérlek, kérlek, kérlek, ne véld szánd-szándoknak, hogy az meghagyott napokra hozzád nem mehetek, mert Isten biznóságom, hogy ugyanaz volt szándokom, hogy az napra, kire montam vala, haza, menjek. De hiszem,

hogy nemcsak. te untad meg az sok hazug leveleket, kikbe azt írtam, hogy im ma s im holnap haza megyek, de Isten látja, hogy én is megírnám az sok hazugságot, de nem lehetett egyéb benne, mert ha itt nem voltam volna, az marchéggi mester elment volna, az bányászok is semmit nem tudtak volna míelni, azért engemet szombaton estvére várj haza, előbb ne, mert hiszem az kegyelmes Istent, hogy addig úgy igazétom el az dolgot, hogy mikor az úr Isten Bécsből haza, hoz, nyugodalmas szállásra és egészséges égre jühetünk ide. De valami kevés költség nélkül vagyok szűkös, azért kérlek, mondd meg, vagy hadd meg György uramnak, hogy ezennel küldjön száz forintot ide, ki nélkül innét el nem mehetek. Ez üdö közbe készülj Bécsbe, hogy mihel innét haza megyek ez jövődő hétfőn, az vagy kedden elindulhassunk. Ingyen sem gondolom, hogy az húsvét innepére haza jühessünk, azért vüselj gondot tikfira és ludfira és egyéb szükségekre. Isten tartson békével. Dátum az te váradba Leokán 20. Mártii 1550.

Az te Nádazsdyd etc.

Igen beszédesen szól kapcsolatukról, hogy az országos nagyúr – az első számú politikus és hadvezér – sűrű levélváltásaikban aprólékos részletességgel számol be feleségének a nagypolitika fejleményeiről.

Szerelmes Orsikám. Ez mai napon lölköt adál belém, mert megértem 27. octobris napján költ leveledből, hogy békével vattok, hála legyen az kegyelmes Istennek. De az mint az kegyelmed [így] leveléből értem, még nem értetted volt sem az egri, sem az esztergomi dolgot, kik [így] hiszek, hogy immár értesz. Dicsértessék az kegyelmes Isten mind örökké örökül amen, mert csak ű szent fölsége míelte mindaz kettőt. Úr Isten adjad, hogy az vajdáné asszonyom inasán ne költ legyen [azaz gyulladáshoz kiütés, amelytől a pestises időkben nagyon tartottak], adja Isten, hogy Sárvárat se menjen tovább házad népe között, de úgy legyen, mint ű szent fölsége akarja. Saxoniai berezeg ez elmúlt éjjel mene csatára, hozza meg Isten békével és jó szerencsével. Dátum győri táborból 29. octobris 1552.

Vagy egy röpke tudósítás Grazból az 1553-as újévi miséről:

Szerelmes Orsikám. Idején juték ide, király ű felségét misén találám, jó kedvvel láta ű fölsége, megizené, hogy holnap ebéd előtt tanácsba menjek. Bán uram, Botthyányi uram, cancellarius uram, beszprómi püspök uram, Bánffy László uram itt vannak békével és egészséggel.

Meghitt kapcsolatáról, mély szerelemről tanúskodnak azok a levelek, amelyeket Nádasy nádorrá választásakor váltottak – a komolyság és a meghitt tréfálkozás egyszerre volt otthonos ebben a házasságban.

Tekéntetes, nagyságos, tisztelendő és szerelmes asszony házastársom: köszönetemet és magam ajánlását. Adom tudtadra, hogy ez mai napon, délután öt és hat óra korban, király ű felsége egész országával, az mindenható úr Istennek elvégezett akaratjából, nem az én érdemből, hanem csak az ű jó voltából Magyarországának nádorispánjává és kunoknak bírójává tőnek, ki legyen ű szent fölségének neve dicséretire, király ű fölségének hívségére, az szegény országának előmentére, nekem veled egyetemben üdvösségemre és tisztességemre amen – Az többit megérted Csányi Akacius uramtúl, az én atyámfiától. Hugomnak vajdáné

asszonyomnak mondd szolgálatomat. Isten tartson meg nagy sok esztendeig és gyógyétson meg. Datum Pozson városából, ország gyűléséből, aprilisnak 15. napján 1554.

Az te vén Nádazsdy
Thamás Házás
Társod: Nádorispán.

Meghatóan szép és meleg hangvételű a válasz:

Tekéntetes, nagyságos, tisztelendő, szerelmes uram. Az én szolgálatomnak ajánlása után az hatalmas Istennek nagy hálákat adok minden mivelünk való sok jótéteményiről, az mostaniról is, kivel ű szent fölsége ajándékozott te Kddel egyetembe és üdvözlöm először te Kdet lélekben, azután ez világ szerint is, hogy az örök mindenható úr Isten először lélekben erősítsen meg az ő szent hitinek és igéjének általa az igaz hitbe, hogy minden tévelygések távol legyenek mi tőlünk és legyünk mi szegény kis keresztény anyaszentegyház egyesek mind lélekben mind testben, hogy az mi urunkat igaz hitbe, atyafiúi szeretetben szolgálhassuk; – és te Kdet, én édes nádorispán uram tegye nagy jó szerencsésé és tartson meg az én árva szemeim előtt, kiért remélem, bízom és hiszem, hogy úgy leszen és ezt is bizonyjal hiszem, hogy te Kdet dedeommá [Te Deummá tenni, azaz fölmagasztalni] akarja tenni csak az ű benne való bizodalomért; amen.

Továbbá, szerelmes uram, én te Kd ellen ugyan nagyot vétettem, hogy én te Kegyelmednek ennyi levelére választ nem tettem; mert bizony sem haragom, sem feledékenségem miatt nem esett ez én rajtam, hanem naponként Kdet vártam. Az Csáfordy ki levelet hozott, arra most mindenről választ nem tehetek. Az hol kegyelmed azt írja, hogy más módon fogadjam Kdet, az úgy vagyon, mert úgy fogadom, mint én édes nádrispán uramat; de jól meglássa nádrispán uram is, mint jű haza, mert nyilván csak kevély nádrispánné asszonyra talál. Továbbá az négy tisztnek egyike elég énnekem és az kun-bírságot kívánom, mert tudja Kd, hogy én nem iszom bort; az doktor azt mondja, hogy nem jó nádrispánné asszonynak vizet innya; azért mégis jű valami bóza a bírságon, mégsem halok szomjjal meg. Az hatalmas úr Isten tartsa meg Kdet Datum az Kd Leokájában. 23. Aprilis 1554.

Az kegyelmed Orsikája.

[Külön papírszeleten:] *Továbbá azt írhatom Kdnek az kevély nádrispánné asszony felől, hogy viselő szoknyája egy szál sincs; aki volt, azt immár nem lehet hogy viselhesse, mert meg vagyon kopva; az öve szűne szökfű szűn, atlac legyen; nádrispánné asszony ugyan parancsol nádrispán uramnak, hogy Kocsis Istvántul megküldje prémivel és füstött gyoicsával egyetembe; errül nádrispán uram vélekedhetik, hogy nyilván csak kevély emberrel vagyon ű kegyelmének dolga.*

[Kívül] *Ez levél adassék az tekintetes nagyságos tisztelendő úrnak, Nádazsdy Tamásnak, Magyarországnak nádrispánjának, nekem tisztelendő szerelmes uramnak.”*

Közel a hatvanhoz a hazafelé tartó nádor a mielőbbi viszontlátás vágyában kocsit küld asszonyáért, hogy az elébe jöhessen. Ugyancsak kivételesen érző lélekről vall, ahogy fiukról szól: fölhívva asszonya figyelmét, hogy vigye ki a napra.

Szerelmes Fiókásom. Holnap egy szekérben: lovat bocsátok hozzád és mihelt írok, ottan jüjtön jüjj Keresztúrra, onnét hova kellett jüjnöd, esmég megírom. Isten tartson békével. Ha lehet nem késsem. Dátum Viennae 29. április 1556.

A te apókád etc.

Alább hagyám az búskodást az te leveled megolvasván.

Ferkót lassan lassan az verőfény nézésre kell szoktatnyi, mert félő, hogy lágy szeme ne legyen, mert, ha Isten élteti, az kopja hegyire kell többet nézni, hogy nem sem apjára, sem anyjára, ahhoz kedig nem jó az lágy szem, bizon még idején, mondja Széchy asszonyom, hogy az világosra kell szoktatnyi.

A gyermek állapotáról Kanizsai Orsolya is rendre tájékoztatta a távollevő apát:

Tekintetes nagyságos uram!

Az én szolgálatomnak ajánlása után, kívánom az Kd egészségét hallanom. Mi Istennek jóvoltából egészségben vagyunk, mind az Kegyelmed kis Ferkójával egyetemben. Én magam felől most is ugyanazt, hogy jobban vagyok, hogynem mikor Kd itthon vala. [...] A doktor felől most nem tudok Kdnek mit írnom, mert volt egy-néhányszor nála, de semmivel nem bánt vele; azt mondá, hogy az dajka ne egyék halat és bort se igyék, az gyermeknek meggyet hagy főznünk. Hogy Kdnek ezeket meg nem írtam, Kd megbocsássa, mert látja Isten, hogy mind eszünk veszett vala, de Istennek legyen hála, most jól vagyok.

A Kegyelmed Orsollája

A gyermek jövőjéről való gondoskodást, egyszerismind asszonya egészségével való törődést tükrözi az alábbi szép levél:

Szerelmes Orsollám. Az én régi barátom váradj püspök uram küldöttö Bornemissza Menyhártot, tégedet és az mi szerelmes fiacskánkat meglátnyi az mostani örömnünkbe és szép szent isteni igékkel az mi fiacskánkat megáldani. Azért hal-gasd meg útet és mutasd meg Ferkót neki, de ollykor, mikor fen vagyon és hadd mondja reá az isteni ígékét püspök uram képébe.

Továbbá ím küldtem valami orvosságot az melledre, mint kelly vele élnyi, megizentem. Bornemiszától. Ha nem szükség, kit adjon isten, mégis jobb ismerni az füet. Isten tartson meg mind az mi szerelmes Ferkónkkal. Dátum Bécsbe 20. novem-bris 1555.

Az te nádrispánod etc.

Levelezésükből sokszor kihallik az egymás egészségéért való aggódás, s ebben is az ország második-harmadik embere, Tamás járt elől. Megmosolyogtató a „kamoraszék”, azaz a hordozható árnyékszékekkel kapcsolatos nehézségek leírása:

Szerelmes Orsikám. Ez esse fiai eltörték az én úti kamoraszékemet, és az te kis úti székedet hozták el, kire az én aszú faromnak csak az fele is alig fér reá, és míg rajta ülök, nem különb, mintha félig csigáznának, azért kérlek, küldd ide az kamara zselleszékét mind vánkosaival egyetembe, ülhetek is rajta. Az bolt előtt való pítvarba vagyon, merthogy Kinsperger uramat várjok vala, az nagy szobában vala, és én tétetem be az kis pítvarba. Azmint írtam vala, hogy ma elindulunk, nem lehet, holnap indulunk, mert még ma érkezik ide bán uram és lovászm-

ter uram. Egy kocsi-ra tegyék az széket, még ide jutnak véle. Isten tartson meg. Datum az bodonheli táborból. 16. szeptemberis 1557.

Az te agg hadnagyod

Az egészséggel való törődés a legintimebb bajokra is kiterjedt. Tamás finom figyelméről tanúskodik az alábbi levélrészlet:

Ím, ez zsacskóba két pessaria vagyon, azaz az szerszám, kit az titokhelre kell bocsátani. És vagyon ezen zsacskóba egy szelencekenő, mely kenővel az pessariát, ha bébocsátod, megkend az kenővel. Arra kettő az pessaria, hogy hol egyiket, hol másikat bocsásd be, mert ha csak egy volna, hamar kümenne az ereje. És nappal is bocsásd be, éjjel is. Nappal két óráig tartsad nálad, éjjel tovább lehet.

Továbbá ugyanazon kenővel az derekadat és az részét az hasadnak, azhol fáj [kend meg], mikor lefekszel is – [fordítsad] – mikor felkelsz is, és az kenés után mind az derekadra s mind az hasadra meleg ruhát tétess.

Az írás persze fáradtságos tevékenység volt, és az aggódo férj szinte lebeszé-
li asszonyát, hogy betegen terhelje magát:

Szerelmes Orsikám! Jól tetted, hogy tenkezeddel nem írtál. Innét tova se míveld, mert közbeszéd az, három ujj ír, és az egész test munkálkodik.

A válaszban Orsolya megnyugtatta férjét:

Az mint Kegyelmed akarja mással irattam Kdnek most; bizony, hogy nehéz vagyok most az íráshoz, de azért mikor hozzáérkezem, nem tűrhetem, hogy magam kezével is ne írjak Kdnek.

Csakis a mély szerelem íratta Nádasdyval, hogy mindennap levelet-hírt várt feleségétől:

Szerelmes Orsikám, akár tűrjem s akár tagadjam, de bizon igen szorgalmatos és félelmes vagyok, hogy nincs jól dolgod, mert sok napja immár, hogy semmit nem írál. Istenért kérlek, írd meg, hogy mint vagy, mert jóllehet nehéz az te nyavalyád, de ha valami nyavalyád vagyon, kinnebb, hogy értsem. Én egészségbe vagyok, de jobb felől, mind alól-felül fájnak az fogaim, de azért görzölök vélek. Isten tartson meg mind vajdáné asszonyommal [...].

Az te Nádazsdyd etc.

Túl a szerelmen

■ A Kanizsai család történetéről a legteljesebb leírást Payr Sándortól találtam *Kanizsai Orsolya főrangú magyar nő a XVI. századból. Élet- és jellemrajz* (Luther Társadág, Bp., 1908.) és *Nádasdy grófék házatája* (Bp., 1896) című munkáiban.

Idézeteink forrása a Károlyi Árpád és Szalay József szerkesztésében 1882-ben a Magyar Tudományos Akadémia kiadásában közreadott *Nádasdy Tamás nádor családi levelezése* című kötet – mi is a szerkesztők átíratát vettük át. A kiadvány fele a házastársak levélváltását tartalmazza, majd Majláth Istvánné Nádasdy Anna Kanizsai Orsolyának írt levelei következnek. Ezeket követik Nádasdy Ferenc

anyjának írt levelei. A Függelékben más családi levelek olvashatók – így például Báthori Erzsébet jó néhány levele.

A kötet – túl a valóban megindítóan szép családi levelezésen – kivételesen értékes forrás a történelmi kutatás számára. A dokumentumokban számos fontos köztörténelmi esemény jelenik meg, de mentalitástörténelmi szempontból is páratlanul sokat tudhatunk meg a korról. Ugyancsak fontos utalásokat olvashatunk ki belőlük arról a Sárvárról, ahol Nádasdy Tamás invitálására évekig élt Tinódi Lantos Sebestyén, ahová a nádor az általa alapított iskolába meghívta Sylvester Jánost – a tudós az itt tanuló diákoknak írta meg a *Grammatica Hungarolatina* című könyvét, amelyben összehasonlította a magyar és a latin nyelvtant; ez volt az első könyv, ami a magyar grammatikával foglalkozott. Nádasdy Sárváron nyomdát is alapított, s a Sylvester által lefordított *Újtestamentum* lett az első magyar földön, magyar nyelven nyomtatott könyv.

